

КИЇВСЬКІ НЕОКЛАСИКИ У МЕМУАРИСТИЦІ ГРИГОРІЯ КОСТЮКА

Світлана Ленська

(Україна)

У статті проаналізовані образи київських неокласиків М. Зерова, П. Филиповича і М. Драй-Хмари, змодельовані у двотомних спогадах “Зустрічі і прощання” відомого українського літературознавця і громадського діяча у діаспорі Григорія Костюка. Мемуарист створив живі і повнокровні портрети митців, визначив їхню роль у формуванні неповторної атмосфери 1920-х рр.

Ключові слова: “розстріляне відродження”, еміграційна література, мемуаристика, неокласики, портрет.

THE KYIV NEOCLASSICS IN MEMOIRS BY HRYHORIY KOSTYUK

Svitlana Lens'ka

In the article the images of the Kiev neoclassics M. Zerov, P. Fylypovych and M. Dray-Khmara. has been analyzed. They are mentioned in a two-volume book of memoirs "Meetings and Farewells" by the famous Ukrainian literary scientist and public person in the Diaspora Hryhoriy Kostyuk. The author of memoirs created vivid and full-fledged portraits of writers, defined their role in shaping the unique atmosphere of the 1920s.

Key words: "Executed Renaissance", emigration literature, memoirs, neoclassics, portrait.

Григорій Костюк (1902–2002) – відомий у діаспорі, а від 1990-х років і в материковій Україні літературознавець, критик, громадський діяч, публіцист, історик, політолог, текстолог, голова Комісії з охорони і збереження літературної та мистецької спадщини В. Винниченка, дійсний член УВАН і НТШ, член Міжнародного ПЕН-клубу.

Значення його подвижницької діяльності важко переоцінити – він написав глибоко аналітичну наукову працю “Сталінізм в Україні: генеза і наслідки” (1960), у якій уперше на основі документів і свідчень було розкрито масштаб трагедії українського народу у першій половині ХХ ст., спричинений цілеспрямованим винищенням сталінськими каральними органами української інтелігенції та селянства (Костюк 1995).

Болючі особисті спогади літературознавця відображені у книзі “Окаянні роки” (1978) та двотомнику “Зустрічі і прощання” (1987–1998). Вагоме значення у сучасній філології мають дослідження Г. Костюка, присвячені творчості В. Винниченка (Костюк 1980). У другому томі мемуарів він докладно описує усі перипетії упорядкування і перевезення архіву письменника з Франції до США (Костюк 2008). Результатом наукового вивчення його спадщини стали монографія “Володимир Винниченко і його доба” (1980) та видання “Щоденника” у двох томах. Також Г. Костюкові належать праці “У світі ідей та образів. Вибране. Критичні та історико-літературні роздуми 1930–1980” (1983), “На магістралях доби (статті на суспільно-політичні теми)” (1983), “Теорія і дійсність. До проблеми вивчення теорії, тактики і стратегії більшовизму в національному питанні” (1971), а також упорядкування і видання п’ятитомника творів М. Хвильового (1978–1986), М. Куліша (1955), окремі статті про М. Зерова, П. Филиповича, М. Драй-Хмару.

Науково-рецептивний дискурс наукової і громадської діяльності Г. Костюка складають насамперед окремі статті про нього літературних побратимів у діаспорі (В. Біляйва, М. Гарасевича, П. Голубенка, І. Кошелівця, Д. Нитченка, П. Одарченка). Також велике значення мають праці про нього сучасних українських дослідників (І. Дзюби, М. Жулинського, В. Мацька, М. Наєнка, П. Ротача та ін.), написані наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. Ім’я визначного діяча міститься в енциклопедичних виданнях діаспори і найновіших енциклопедіях України. Наразі найбільш ґрунтовними працями про засновника мистецького об’єднання “Слово” є кандидатські дисертації Надії Баштової “Григорій Костюк – історик літератури та літературний критик” (2002) (Баштова 2002) та Наталії Сопельник “Публіцистика та мемуаристика Г. Костюка: ідейні орієнтири та проблеми поетики” (2008) (Сопельник 2008). В обох дисертаціях висвітлена національно спрямована концепція публіцистичної, наукової та мемуарної спадщини Г. Костюка, проте детально не простежується вплив професорів Київського ІНО на формування його світогляду і наукової методології.

Відтак метою даної розвідки є вивчення специфіки моделювання образів М. Зерова, П. Филиповича і М. Драй-Хмари у спогадах Г. Костюка “Зустрічі і прощання”.

Сучасний дослідник літератури, якому випала приємність бути особисто знайомим з одним із патріархів української діаспори, академік М. Жулинський назвав Г. Костюка “літописцем несамовитої доби” (Жулинський 2008, 6). І це цілком слушна думка, адже автор “Зустрічей і прощань” був сформований національною революцією 1917–1921 рр., навчався у Києві у 1920-х рр., працював у Харкові на початку 1930-х, став свідком багатьох доленосних і трагічних подій ХХ століття, був змушений залишити батьківщину і врешті став одним із чільних діячів громадсько-політичного і культурного життя у діаспорі. Та, попри всі випробування долі, завжди залишався національно свідомим українцем.

У передмові до українського видання двотомника мемуарів, що уперше побачило світ в Едмонтоні 1987 року, а в Україні з'явилося у видавництві “Смолоскип” аж у 2008-му, М. Жулинський у подробицях описує свої незабутні зустрічі з його автором, справжнім хранителем українського слова. Саме у “Зустрічах і прощаннях” уперше була цілісно охарактеризована доба в історії української літератури, яка позначила найвищий її злет. Цей період, названий пізніше ще одним відомим літературознавцем у діаспорі Ю. Лавріненом “розстріляним відродженням”, репрезентований у фактах, документах, яскравих персональних і характерологічних рисах. На сотнях сторінок панорамно розкривається складна і суперечлива пореволюційна доба, відобивається “дух епохи” 1920–1930-х років.

Справді непроминальна цінність спогадів ученого полягає в тому, що він створив десятки портретів своїх сучасників, які потрапили в жорна сталінських репресій, відтак були викреслені із пам'яті і з літературного процесу на довгі десятиліття. Участь у “Пролітфронті” познайомила і наблизила Г. Костюка до М. Хвильового, М. Куліша, П. Тичини, В. Сосюри, Г. Епіка, Ю. Яновського, О. Кундзіча та ін. Автор мемуарів створив портрети менш відомих письменників – С. Божка, В. Бобинського, Т. Масенка, В. Мисика, Б. Тенети та багатьох інших.

Дитинство та юність Г. Костюка минули у селі Бобровиця поблизу Кам'янця-Подільського, що став на короткий час центром подій національної революції. Але справжнє формування майбутнього вченого і громадського діяча відбулося у Києві у пореволюційне десятиліття.

Київ непереможно вабив юнака. У найдрібніших подробицях його пам'ять зафіксувала перше враження від приїзду у місто з тисячолітньою історією влітку 1925 року. Хлопця чарувала краса київських краєвидів, захоплювали музеї, виставкові зали, бібліотеки, театри – всі ті осередки культури, яку так спрагло засвоював простий селянський син із Поділля. Університет, названий Вищим інститутом народної освіти імені М. Драгоманова, став для нього *alma mater*. Про це він пише у мемуарах: “Я щоденно входив до цього заповітного будинку. ...Заглядав у кожний закуток, у кожную аудиторію. ...Я підійшов до вікна й глянув навколо. Гори і видолінки міста лежали переді мною. Мене охопила якась особлива радість і свідомість могутності цього будинку й цього місця. І мені так несподівано відкрилася вперше чарівна панорама нашого старовинного міста. В хаосі цього враження я подумав: це панівний велетень, це духовна “командна висота”, яка визначатиме стиль та ідеї нової доби” (Костюк 2008, 123). Подібний пафос є цілком суголосним тій добі, коли у повітрі літало безліч ідей, народжувалося нове мистецтво, на культурній орбіті щодня з'являлися свіжі імена. Процитований фрагмент є переконливим свідченням “вітаїстичного” світосприймання Г. Костюка, що й обумовило його зближення з М. Хвильовим і “Пролітфронтом”. Але це відбулося пізніше, у “харківський період” (1929–1935) життя ученого.

“Київський період”, за власним визначенням Г. Костюка, припадає на роки його навчання у Київському вищому інституті народної освіти й охоплює 1925–1929 рр. У мемуарах яскраво описані найменші деталі навчання, студентського побуту, літературно-культурного середовища тієї доби. Дивовижно, як пам’ять автора зберегла прізвища сокурсників, товаришів по гуртожитку майже через шість десятиліть. І, звісно, чільне місце у цьому фрагменті “Зустрічей і прощань” посідає розгорнутий опис тогочасної системи навчання на філологічному відділенні інституту.

Один із розділів має назву “Перший академічний рік. Ближчі і дальші мої вчителі”. Г. Костюк із глибокою вдячністю згадує сузір’я викладачів ІНО, які не лише сформували його як фахівця, але й закарбували слід у його пам’яті завдяки масштабності своїх особистостей, поєднанню непересічних наукових та людських якостей. Серед них – Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара, Борис Якубський, Сергій Маслов, Іван Шаровольський, Михайло Калинович.

Чільне місце у цій когорті незаперечно віддане трьом київським “неокласикам” – М. Зерову, П. Филиповичу і М. Драй-Хмарі. І це не дивно, адже вони поєднували глибоку аналітичність наукового мислення з літературною творчістю. Відтак студент Г. Костюк зустрічався з ними не лише в на лекціях і семінарах, але й слухав їхні виступи на численних публічних заходах, серед яких вирізнялися дискусія 1925 року та ювілей М. Грушевського.

“Серед цілого грона добрих професорів моїх студентських років постать Миколи Костьовича Зерова була найяскравіша, – згадує Г. Костюк. – Він залишив непроминальний слід не тільки в моїй, але й у свідомості кількох поколінь студентів і взагалі своїх сучасників” (Костюк 2008, 128). У повоєнній Україні залишилось троє колишніх учнів М. Зерова – Є. Кирилук, П. Колесник і М. Шеремет, але з огляду на політичні чинники вони не мали змоги розповісти правду про репресованого учителя. Тож Г. Костюк, як він самокритично зазначає, не належав ні до найкращих, ні до найулюбленіших професорами студентів, але вбачав свій людський і громадянський обов’язок поновити їхні наукові репутації, максимально об’єктивно і повно створити їхні професійні і людські портрети.

Автор-мемуарист детально описав зовнішність, стиль поведінки, манери, характерологічні риси свого улюбленого викладача – професора М. Зерова. Він викладав курс історії української літератури періоду кінця XVIII – до кінця XIX ст. “З кожної лекції М. Зерова ми виносили щось нове, досі нам невідоме, що збуджувало допитливість, активізувало нашу увагу, – згадує Г. Костюк. – Микола Костьович не розглядав історико-літературний процес вузько, лише в аспекті української дійсності, а завжди брав його як частину інтегрального мистецького думання людства. Кожне українське літературно-мистецьке явище він розглядав у порівнянні з подібними явищами інших народів” (Костюк 2008, 129–130).

До того ж Г. Костюк наголошує на ще одній важливій рисі М. Зерова, що споріднювала його з “романтиком-вітаїстом” М. Хвильовим і

спричинила конфлікт із тоталітарною системою – науковій об’єктивності: “Наші літературні факти, що були позначені провінціалізмом, відсталістю чи рабською залежністю та наслідуванням тих чи тих сусідів, Зеров ніколи з патріотичних чи якихось інших загумінкових міркувань не приховував і не пригладжував. Навпаки, ці явища він нещадно виводив на світло денне і давав їм найгострішу, але завжди дуже влучну й добре аргументовану характеристику” (Костюк 2008, 130). Завдяки граничній правдивості і науковому аналізу “ми збагнули, що саме ця, хай і терпка та пекуча правда швидше й радикальніше випалить хворобу нашої провінційності, обмеженості, рабського наслідування й копіювання чужих зразків” (Костюк 2008, 130).

Мемуарист складає детальний портрет М. Зерова-науковця, якому були притаманні академічна сумлінність, точність у найменших деталях, уміння лаконічно і вичерпно представити сутність літературно-мистецьких явищ, історизм, широка ерудиція, вільне володіння значним фактичним матеріалом, висвітлення українських явищ у широкому культурологічному контексті. Підсумовуючи портретну характеристику лідера неокласиків, Г. Костюк підкреслює “такі моменти: по-перше – його надзвичайна пам’ять і безконкурентна здібність без джерел під рукою, з пам’яті, цитувати величезні уривки – чи то з літописів Граб’янки та Самовидця, чи то зі Сквороди та Куліша, чи то з Овідія та Марціала, чи то з Красицького та Міцкевича; по-друге – його колосальна ерудиція і вроджений талант синтетика; по-третє – його глибока віра у відродження української духовності; по-четверте – його талант лектора-промовця” (Костюк 2008, 131). Окрім того, мемуарист пригадує виступи М. Зерова перед найширшою аудиторією у ході численних дискусій, коли він виявив себе блискучим полемістом.

Фундаментальна праця М. Зерова про нову українську літературу з’явилася саме в середині 1920-х років. Г. Костюк пригадує історію її створення: Микола Костьович запропонував студентам ретельно записувати його лекції, які потім ще раз ретельно опрацьовував і редагував, а потім вони були видані на циклостилї в університеті. Так, фактично “з голосу” М. Зерова був записаний прочитаний студентам цикл лекцій, який став одним із засадничих в науковому осмисленні українського письменства ХІХ ст.

Автор “Зустрічей і прощань” описує науково-організаційну діяльність М. Зерова, зокрема його керівництво семінаром підвищеного типу, який мав на меті заохотити студентів до самостійної наукової роботи та його співпраця з ГУКУСом (Гуртком культури українського слова) (Костюк 2008, 137–139). Саме в семінарі підвищеного типу Г. Костюк зробив перші кроки на науковому шляху, результатом його учнівських зусиль стали дві публікації у “Житті й революції” та в “Червоному шляху”, провідних часописах 1920-х років.

Окремий підрозділ у спогадах М. Зерова має заголовок “Микола Зеров і його учні”, в якому розкривається єзуїтське обличчя тоталітарної

державної системи – Петро Колесник, один із улюблених студентів лідера неокласиків, під тиском органів НКВС був змушений публічно виступити проти вчителя. У цьому полягав розрахунок каральної машини – знищити, принизити, ізолювати видатного науковця.

Зміни у політичній ситуації в країні дедалі сильніше відбивалися в особистій долі скромного студента Г. Костюка: 1929 року його мало не виключили з ІНО за те, що під час публічного слухання справи так званого “Союзу Кубані й України” він підтримав безневинно обвинувачену сокурсницю Віру Рубайло. Незважаючи на заступництво, дівчину все одно заарештували, судили і вислали на три роки (Костюк 2008, 145–146). Але сміливість і принциповість Г. Костюка викликала схвалення у М. Зерова.

Остання зустріч учня і вчителя відбулася, як пише мемуарист, на початку березня 1930 року у Харкові, куди після закінчення навчання поїхав Г. Костюк. Миколу Зерова викликали на допит у справі СВУ. Перебуваючи в тодішній столиці України, лідер неокласиків зацікавився щойно утвореною організацією “Пролітфронт”, що й привело його до редакції її місячника. Враження від візиту М. Зерова Г. Костюк подає зі слів тоді секретаря “Пролітфронту” І. Сенченка: “Я не знаю, чого в цього чоловіка більше – загальнолюдської культури чи вродженої внутрішньої сили, що здатна творити чудеса. Уяви собі, понад дві години він нас усіх тримав у стані активного зацікавлення різними літературно-мистецькими проблемами та анекдотами. І то не з “бочки реготу”, а з того арсеналу, що становить вічний ланцюг людської культури” (Костюк 2008, 149). І продовжує: “...майже всі наші збіглися. Хвильовий, Куліш, Яловий, Епик, Яновський, ну всі! Повна редакція. <...> Коли зайшов Хвильовий і вони привіталися, то в першу мить обидва почували себе ніби засоромлено, зніяковіло. Ти розумієш, два такі велетні і – і як недосвідчені юнаки! Але за короткий час обидва прийшли до норми” (Костюк 2008, 149).

Г. Костюк передає особисті враження від процесу СВУ, що відбувався в Харківському оперному театрі з 9 березня до 19 квітня 1930 року. На одному із засідань, в якому відбувся допит М. Зерова, автор “Зустрічей і прощань” був особисто присутнім. Під час допиту прокурора лідер неокласиків заявив, що про контрреволюційну діяльність звинувачених він нічого не знає. Щодо “Історії української літератури” С. Єфремова, то він віддав належне цій праці, в якій уперше систематизовано подано цілісний огляд розвитку літературного процесу, але зауважив, що має власну концепцію, іншу методологічну основу, періодизацію і висновки. Але прокурор академічну дискусію замінив політичним висновком про “шкідливість” цієї наукової праці (Костюк 2008, 150), що мало сумні наслідки – академік і віце-президент ВУАН був засуджений до 10-річної каторги, а за три місяці до кінця терміну покарання був розстріляний, а “Історія українського письменства” була викреслена з літературознавчої науки більш ніж на півстоліття.

Другим духовним наставником Г. Костюка в університеті був ще один неокласик Павло Филипович (1891–1937). Як зазначає автор “Зустрічей і

прощань”, “...з усіх дослідників тієї доби він був найавторитетнішим і найглибшим” (Костюк 2008, 151). Таке враження складалося завдяки феноменальній пам’яті поета і вченого: “Це була ходяча енциклопедія. Від нього можна було довідатися про зовсім забуті джерела, про третьорядні деталі творчої біографії навіть незначних або забутих поетів. <...> Лекції Филиповича не були такими феєрично-ефектними, як лекції Зерова. Але відзначалися вони методичністю, переконливою послідовністю думки, всебічним аналізом мистецьких особливостей і завжди майже вичерпною документацією. Поет, що органічно виріс на багатстві загальноєвропейської поезії кінця ХІХ і початку ХХ сторіччя, <...> більше, ніж хто інший, він привчав нас до заглиблення в секрети поезії, до уміння бачити мистецькі деталі, до вилущування перлин і вміло вводив нас у пізнання того, що являє собою органічну сутність поезії: музику і запах слова” (Костюк 2008, 151).

На відміну від талановитого полеміста М. Зерова, П. Филипович, як зазначає мемуарист, не вступав у публічні дискусії. Однак написана 1926 року “Епітафія неокласикові” виявилася пророчою – “сувора резолюція ЦК” призвела до загибелі трьох із “трона п’ятірного”. Не знаючи достеменно про обставини загибелі талановитого педагога, літературознавця, поета, Г. Костюк слушно звинувачує у цьому сталінський тоталітарний режим. Востаннє, як згадує мемуарист, він зустрічався з професором П. Филиповичем на власному випускному екзамені в університеті влітку 1929 року. Саме тоді учений відмітив дослідницькі здібності Г. Костюка і порадив вступати до аспірантури, що пізніше і відбулося.

Ще з одним талановитим неокласиком, який також став жертвою сталінських репресій, Г. Костюк особисто не був знайомий. Але його пам’ять назавжди зберегла кілька побіжних зустрічей із талановитим поетом і вченим. Уперше Г. Костюк побачив М. Драй-Хмару в Кам’янці-Подільському 1921 року, де той працював професором славістики в університеті. Автор “Зустрічей і прощань” пригадує, яке сильне враження справила промова М. Драй-Хмари на захист роману В. Винниченка “Чесність із собою” під час одного з диспутів, своєрідних літературних “судів”, досить популярних у той період.

Удруге Г. Костюк слухав короткий виклад нової наукової праці М. Драй-Хмари, присвячений творчості Лесі Українки, на засіданні філологічного відділу ВУАН 1926 року (Костюк 2008, 155). Восени 1935 року стало відомо про арешт П. Филиповича і М. Драй-Хмари. Ця подія прикро вразила автора спогадів, а за кілька днів він теж був заарештований та засуджений на п’ять років: “... про арешт Зерова я не знав. Тому звістка, що його не тільки заарештовано, а й звинувачено в готуванні терористичних актів, була така невідповідна, різоче дика й провокативна, що я не міг отямитися” (Костюк 2008, 156).

Через багато років, пройшовши пекельні кола випробувань долі, Г. Костюк опинився на Заході, де й познайомився з дружиною М. Драй-

Хмари Ніною Петрівною та його донькою Оксаною. 1979 року він опублікував збірку літературознавчих праць репресованого вченого (Драй-Хмара 1979). Сильне враження на редактора тому Г. Костюка справили послання поета до дружини з таборів: “Листи Драй-Хмари – це потрясаючі людську душу і сумління документи доби. Рідко можна знайти такі різючі факти й матеріали, які б з такою силою правди свідчили про нелюдську жорстокість радянської тиранії й абсолютну безправність людини в її системі” (Костюк 2008, 156).

Жах тоталітарної каральної системи розкритий в одному з листів Драй-Хмари від 2 червня 1936 року, який цитує мемуарист у “Зустрічах і прощаннях”. Із цього листа видно, яким чином слідчі здійснювали тиск на арештованих, примушуючи їх давати неправдиві свідчення один проти одного. На жаль, і Зеров, і Филипович підписали сфабриковані “зінання”. Але “Михайло Панасович, – пише Г. Костюк, – селянський син, мав міцніші нерви й глибоко закорінену в віках селянську витривалість і впертість. Слідчі наткнулися на твердий горіх” (Костюк 2008, 158). Тому його “справа” була виділена окремо, неокласик був засуджений і знищений тоталітарним режимом у 1939 році.

Отже, згадуючи своїх університетських учителів М. Зерова і П. Филиповича, а також М. Драй-Хмару, з яким не мав щастя бути особисто знайомим, але, як пише мемуарист, “протягом багатьох років, він як учений і поет безпосередньо впливав на мене і на моє покоління” (Костюк 2008, 159), Г. Костюк віддає данину пошани і вдячності за ту духовну атмосферу інтелектуального пошуку, яка панувала завдяки неокласикам у стінах університету, за той широкий культурологічний діапазон, що сформував не одне покоління науковців. Звісно, історія не знає умовного способу, але ми можемо собі уявити, наскільки багатшим і розмаїтішим був би вітчизняний культурний простір, якби не нищівна роль сталінської тоталітарної системи з її ГУЛАГом, розстрілами, голодомором. Тож гіркий шлях неокласиків, на глибоке переконання Г. Костюка, – “це найпереконливіше свідчення про їхню трагедію і найправдивіший оскаржувальний документ супроти злочинної влади, що цих невинних і чесних українських учених довела до такого стану” (Костюк 2008, 159).

У передмові до українського видання “Зустрічей і прощань” М. Жулинський так визначив творче кредо одного із фундаторів українського літературознавства в діаспорі: “...щоденно працював, бо замолоду поставив перед собою мету подати читачеві аргументоване, на основі детального аналізу, уявлення про літературно-мистецьке життя 20-х років, ввести цей масив репресованої літератури в систему функціонування української літератури як цілісного естетичного явища ХХ століття. Більше того, він прагнув обґрунтувати необхідність інтеграції українського літературного процесу в загальноєвропейський контекст. І не лише засвоєння, за М. Зеровим, мистецького досвіду світової літератури, але й – доведенням тези про органічний взаємозв’язок національних літератур і культур, “заряджених” потребою нарощування нових стилів, форм, жанрів,

методів. Його вабила “ідея великої літератури”, літератури не розірваної на два потоки, літератури не конфронтаційних ідейно-естетичних таборів, про що свідчили суперечки й естетичні програми в Мистецькому українському русі (МУР), а літератури цілісної, органічної в своєму розвитку, відкритої для творчого діалогу зі світовою літературою” (Жулинський 2008, 14–15). Власне, це і є реалізація тих концептуальних засад життя одного з чільних представників української діаспори, які були сформовані сузір’ям першорядних талановитих науковців у 1920-ті роки, котрі працювали в Київському ІНО і майже всі загинули під час Великого Терору.

Доля подарувала Г. Костюкові майже століття земного буття. Його життя було сповнене високих духовних злетів і болючих утрат, потрясінь і переслідувань. П’ятирічне ув’язнення у Воркуті, Друга світова війна, еміграція до Німеччини, а потім до США – це зовнішні віхи його особистого життя. Але власне покликання й високий обов’язок він убачав у викритті злочинів тоталітарного режиму, що і реалізувалося у створенні монографій “Сталінізм в Україні” та інших, у виданні заборонених в Україні творів М. Хвильового, М. Драй-Хмари, у створенні живої атмосфери “несамовитої доби” у двотомнику “Зустрічі і прощання”.

Баштова, Н. (2002). *Григорій Костюк – історик літератури та літературний критик*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Національна Академія Наук України. Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка.

Драй-Хмара, М. (1979). *З літературно-наукової спадщини*. Упоряд. Г. Костюк. Записки НТШ ім. Шевченка. Нью-Йорк.

Жулинський, М. (2008). *Зустрічі без прощань на українському просторі ХХ століття*. У кн.: *Зустрічі і прощання: Спогади у 2 книгах*. Кн. 1. Смолоскип. Київ. С. 5–22.

Костюк, Г. (1980). *Володимир Винниченко та його доба: дослідження, критика, полеміка*. Українська Вільна Академія Наук. Комісія для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка. Нью-Йорк.

Костюк, Г. (2008). *Зустрічі і прощання: Спогади у 2 книгах*. Кн. 1. Передм. М. Жулинський. Смолоскип. Київ.

Костюк, Г. (2008). *Зустрічі і прощання: Спогади у 2 книгах*. Кн. 2. Смолоскип. Київ.

Костюк, Г. (1983). *У світі ідей та образів: вибране. Критичні та історико-літературні роздуми 1930–1980*. Сучасність. Нью-Йорк.

Костюк, Г. (1978). *Окаянні роки: Від Лук’янівської тюрми до Воркутської трагедії (1935–1940)*. Діялог. Торонто.

Костюк, Г. (1995). *Сталінізм в Україні: генеза і наслідки : дослідження і спостереження сучасника*. Передм. Ю. Бадзьо. Смолоскип. Київ.

Сопельник, Н. (2008). *Публіцистика та мемуаристика Г. Костюка: ідейні орієнтири та проблеми поетики*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.